

ספרי היהלום

מרגליות יקרות ואבני חושן,
פנינים נפלאים וסיפורי צדיקים
דברי הגות ורעיון
מאוצרות תורת החסידות
עשובצות זהב ועסודרות
משיגוריו ושיחותיו של
רבי מנחם מענדל פערנץ שליט"א
פרשת שופטים

שבת קודש

אבסוף ניגם שבת
בקדושת השבת וסגולתה

שושפת אמת

ליד השולחן נצבים כל בני המשפחה לבושים במיטב המחלצות, ואור מיוחד נסוך על פניהם. בראש השולחן, למול הנרות המרצדים, עומד אבי המשפחה וגביע מלא יין בידו, ופסוקי הקידוש נאמרים על ידו בלהט ובקדושה עילאית: 'ויכלו השמים והארץ וכל צבאם... ויברך אלהים את יום השביעי ויקדש אתו כי בו שבת מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות'.

ללא ספק זהו רגע מרגש ומכונן הנוסך קדושה מיוחדת בכניסתה של השבת ומאיר באור נפלא את היום כולו, ואם נהיך לומר שהתחושה המרגשת בבתי ישראל בעת סעודת השבת היא כסעודת נישואין, הרי ששעת הקידוש מקבילה לענידת הטבעת.

חכמינו זכרונם לברכה הפליגו מאד במעלת הקידוש ואמרו (שבת קט'): "כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכלו, מעלה עליו הכתוב כאלו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית".

היות 'שותף' עם הקדוש ברוך הוא ודאי אינו דבר של מה בכך, ועלינו להעמיק בשותפות זו ולהתבונן כיצד אדם בשר ודם הקרוץ מחומר יכול להעשות שותף לבורא כל העולמים.

היו לא מעט צדיקים שראו בשעה זו הזדמנות מתבקשת לתשובה ולחשבון הנפש, והיו שחששו לגשת לאמירת הקידוש טרם בדקו בעצמם וראו כי שבו בתשובה לשלם, כיון שעל האדם מוטלת האחריות שיהיה 'כשר לעדות'.

אחד מהם היה רבנו הקדוש רבי חיים בן-עטר בעל 'אור החיים'.

כאשר ביקר רבנו החיד"א, במסגרת מסעו לאירופה בערי אשכנז, שוחח עם אחד מגדולי ישראל על גדולתו של רבו הקדוש בעל 'אור החיים', והתבקש לומר דבר מה על אודותיו. נענה החיד"א ואמר:

"מנהג טוב היה לו לרבי הקדוש, שבכל ליל שבת קודש, בשעה שנטל את הכוס לקדש, היה נאחז בשרעפי קודש ובדבקות גדולה, ובשעה זו היה מהרהר בתשובה על כל מעשיו.

מפני שבשעת הקידוש מעיד המקדש על מעשה בראשית, ובכדי שיהיה עד כשר, מן הראוי שיהרהר תשובה בלבו ויתחרט על כל מעשה לא טוב אשר עשה, ויקבל על עצמו עול מלכות שמים, שלא ישוב עוד לסלה.

"על כן", סיים החיד"א, "היה מורי הקדוש מהרהר בתשובה לפני הקדוש,

על התורה

שלהבות קודש והגינות חכמה
עפרשת השבוע

המתקת הדינים

בספר 'זכותא דאברהם' (עמוד קנז) הובא בשמו של הרב הקדוש רבי אברהם מפריסוב זיע"א על הפסוק (דברים טו יח): 'שפטים ושטרים תתן לך בכל שעריך אשר ה' אלהיך נתן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק' את דברי רש"י הקדוש: 'שופטים - דינים הפוסקים את הדין, פירוש, דינים אלו הצדיקים הפוסקים, אם רואים דינים ח"ו על איזה בר ישראל הם פוסקים, כלומר מפסיקים, מסירים את הדין ממנו.

כמו שאמרו על דודו אחי אביו הרב הקדוש רבי נחמיה מביכוב זי"ע כשהיה רואה איזה דינים על איזה בר ישראל, היה מקנטרו או מקלל אותו ובוזה היה מסיר את הדינים ממנו.

פעם אחת בעת ישובו על השולחן הטהור בסעודה שלישית של שבת קודש, התחיל לקנטר בדברים לאחד מאנשי שלומו שישב שם, ואחר כך ציווה אותו לומר 'דרור יקרא'. השיב החסיד: הלא הרבי יודע שאני איני יכול לומר. ואמר לו, שיומר כפי שיכול, וכשהתחיל לומר 'דרור יקרא לבן עם בת', אמר לו בשמחה: 'מזל טוב - הנה כבר לידה אשתך תאומים, בן עם בת', כי היתה מקשה לילד זה שני ימים, והוא לא ידע מזה כי היה על שבת קודש אצלו, ועתה ב"ה כי כבר נולשת.

עוד מסופר שפעם אחת באו אליו לשבת קודש חבורת חסידים מעיר זולקובקע הקרובה לביהוב, והיה תיכף במוצאי שבת קודש וימהרו האנשים לבוא לפניו לקבל מאתו ברכת הפרידה, אך לכל אחד שיכול להגיע להם לנסוע תיכף לביתם.

כאשר באו לפני הרבי עם הפתקאות, הרים את ידו הקדושה עם קנה המקטרת, ויתן הכאה לכל אחד מהחבורה עם קנה המקטרת בלי שום הבחנה, אך לכל אחד שיכול להגיע עם הלילקע שלו, ויברכם בשלום. ויסעו לדרכם.

בעת ההוא, זה כשבעים שנה, היה על הדרך בין ביחוב וזולקובקע יער גדול. והיה כבאום תוך היער באמצעות פתאום עמדו הסוסים ולא רצו לזוז ממקומם אף פסיעה אחת, והחלו לנשום בתכיפות ובמהירות.

פתחו האנשים מאד כי הבינו שאיזה דבר יש בו, ותיכף ויתרבו להם פחדם ויראתם, כי ראו לפנייהם עדר גדול של זאבים בעינים תמיות ניצוצות וקול נהם נורא סובבים את העגלה והסוסים. שערות ראשם סמרו מפחד גדול ונורא ואתרבותם דא לאד נקשן, ולבם דפק כהלם פעם, כי ראו בחוש את המוות הוודאי לפנייהם ולא עלה עוד על דעתם כי ישובו לראות את בני ביתם.

איש אחר מבני החבורה, בעל לב אמיץ וחזק,

התעודד, נעמד על העגלה והתחיל לצעוק בקול גדול: הניחו לנו כי אנחנו נוסעים עתה ממקום קדוש ואין לכם שליטה אף לנגוע בסוס שלנו, כי הרבי ר' נחמיה'לע ברך אותנו, ובברכתו בטוחים אנחנו כי נהיה ביום מחר בביתנו בריאים ושלימים.

כה צעק האיש בקול גדול איזה פעמים, ותיכף ראו בעיניהם הנס והפלא, כי הזאבים החלו לרוץ ולהתפור מעט מעט, אלו לעבר זה ואלו לעבר השני, ובמשך דקות אחדות נתפור כל מחנה הזאבים ולא נשאר מהם עד אחד, והסוסים הלכו לדרכם הלאה.

אז הבינו החסידים את הנס שהיה להם וכי ההכאות שנתן להם רבם היה להם לישועה גדולה. ולמחרת שמעו בעירם כי הזאבים הרגו בלילה הזה בתוך היער הזה ששה ערלים שנסעו בתוך שתי עגלות.

רחום וחנון היה הצדיק הרב הקדוש רבי יעקב אריה מראדזימין זיע"א ומרבה להיטיב עם ישראל. אולם יש והיה עוטרף את אהבתו לכל בר ישראל, במידה של קפידה, שיש בה כדי להשפיע ישועה על הנצרך לה. לעתים היה זורק מרה וגוער ביהודים אשר באו לפניו לשחר ברכתו, אך הם ידעו כי הכל לטובתם. מי שמוכן היה לסבול בשמחה ובהכנעה האיש ה'ביזיונות', היה הראשון להושיע. רבים וטובים היו מתייגעים להביא את הרבי לידי גערה בהם כדי להיושע.

פעם הגיע הרבי לעיר אחת ויהודי נדחק והתקרב אליו בכח לקבל ברכה. אמר לו הרבי: כלך לך לארבע רוחות העולם. נחרד האיש ויתחלחל מאד, פן תשיגוהו רעה בגלל אמירה זו, והתחיל לבכות.

נתחייך הרב הקדוש מראדזימין ופירש לו: הן התכוונתי לברכה טובה, לשפע של חסדים. הלא זו ברכת יעקב אבינו 'ופרצת ימה וקדמה צפונה ונגבה' (בראשית כח יד) לכל הרוחות ממש.

סיפר הרב הקדוש 'הבית ישראל' מגור זיע"א מעשה שארע באיש בריחו, החסיד ר' לייבל גוטברדי מוורשה. גיסו של ר' לייבל, שהיה מחסידי ראדזימין, ביקש ממנו שיסע לראדזימין לשאול עבורו אודות שידוך. הוא לא ידע כי דרכו של הרבי מראדזימין לברך בלשון של גערה, ובבואו אל הקודש נדהם לשמוע את הרבי מדבר אליו קשות. הוא שאל את הרבי בתמימות: למה ומדוע, והלא אני חסיד גור, ובאתי רק בשליחות של גיס. ביקש הצדיק להרגיעו ופנה אל משמשו אשר נכח באותו מעמד, והמשמש היה רחב גרם וגבוה 'משכמו ומעלה גבוה מכל העם':

אמור נא, האם גם אתה ספגת ממני גערות קשות היום ואתמול? ענה המשמש בחיוב. שאלו שוב: האם הזיק לך?

המשך בעמוד ב'

שחלילה לא תהא עדותו פסולה... ויש שהוסיפו ואמרו, שהיה נוהג רבנו הקדוש בעל 'אור החיים' ללמוד בערב שבת את הלכות עדות שבספר 'משנה תורה' להרמב"ם, כדי לתת אל לבו את הדברים הפוסלים לעדות ולשוב עליהם בתשובה שלמה.

וכתב רבנו החיד"א בספרו 'עבודת הקודש' (מורה באצבע סי' ד אות קמג), שצריך האדם לכוון מאד באמירת 'ויכלו' בתפילת ערבית בליל שבת וכן בשעת הקדוש, ולהרהר אז בתשובה, כי פסוקים אלו הם עדות על בריאת שמים וארץ, ורשע פסול לעדות. וכשיהרהר בתשובה יחשב מיד לצדיק גמור ויהיה ראוי להעיד על מעשה בראשית. ובכך יקיים מצות עשה של 'זכור את יום השבת לקדשו'.

ואמנם, החי יתן אל לבו, כי מה אנו ומה חיינו שנעיד על מעשה היוצר? אך עושים אנו מה שנצטוונו, וכבר פסק רבנו יעקב בספרו טור אורח חיים (ס' רסח), שיש לומר 'ויכלו' בתפילה ולחזור לאמרו בציבור, והוסיף שיש שנהגו לאמרו בקול רם ומעומד, משום שהוא כעדות על מעשה בראשית, ועדות יש לומר בעמידה, ככתוב (דברים יט י): 'ועמדו שני האנשים' שהם העדים (שבועות ל').

וכן כתב בספר 'כל-בו' (סי' לה), בו ציטט את דברי חכמינו (ראה שבת קט'): שאמרו: כל האומר 'ויכלו' מעומד, שני מלאכי השרת מלוים לו, ומניחים ידיהם על ראשו ואומרים לו: 'וסר עונך וחסאתך תכפר'. וכענין זה מצאנו בשבועות העדות, שכתוב בה: 'אם לוא יגיד ונשא עונו' (ויקרא ה' א), שכיון שהעיד זה על עדותו באמרו ויכלו מעומד, אומרים לו מלאכי השרת 'וסר עונך' - עונך שהיה לך לולא היית מגיד.

בדומה לזה מובא בשם הגאון הקדוש רבי יצחק מאיר מגור זי"ע בעל 'חושני הרי"ם', שכל אחד ואחד מישראל האומר 'ויכלו' בשבת קודש, צריך לבדק את עצמו שיהיה כשר לעדות.

כעין זה כתב רבי צבי אלימלך מדינוב זי"ע בעל 'בני יששכר' בספרו 'דרך פקודיך' (מל"ח לז), שהרבה מצות נקראו 'עדות', כגון קריאת שמע, שאנו מחויבים להעיד בכל יום על יחודו של הקדוש ברוך הוא בעולם, ועוד מצות יש אשר הושמו בנו לאות ולעדות כמילה ותפלין, וכאשר האדם מקיימן עליו לבדוק את עצמו האם הוא אכן כשר לעדות. אמירת הקידוש היא עדות על בריאת

המשך בעמוד ב'

העולם על ידי הבורא שיצר הכל יש מאין, ועל חידוש הבריאה על ידו בכל יום תמיד, ואם האדם אינו נזהר באמירתו כראוי, או שאינו שם על לבו להבין מה שאומר ואינו מתאמץ לתקוע אמונה זו בלבו כיתר אשר לא תמוט, הרי הוא כמעיד מפי אחרים את אשר שמעו או ראו, ואז עדותו כלולה בלאו של 'לא תענה ברעך עד שקר' חלילה, או שהוא ככובש עדותו החייב בידי שמים.

עדות ממש

אם נתבונן בענין העדות שבאמירת 'ויכלו', תעלינה לנגד עינינו שתי קושיות עצומות: ראשית יש להבין: איזו תועלת יש לבורא ולעולם כולו בעדותו על מעשה בראשית? וכי דבר הקיים לעיני כל צריך אותנו שיעיד עליו? הלא עצם מציאות העולם שרירה ועומדת, ומה משמעות יש בעדותו לאמתה או להכחישה חלילה? עוד יש לשאול: לאחר שאמרו חכמים שהאומר 'ויכלו' זוכה ונעשה שותף לבורא במעשה בראשית, כיצד נוכל אנו להעיד? והרי השותף לדבר, נוגע הוא בדבר ופסול לעדות!

במחשבה ראשונה נראה היה לומר שהעדות האמורה אינה עדות ממש אלא רק מעין עדות, אמנם מצאנו אצל צדיקי הדורות שראו באמירת 'ויכלו' עדות גמורה לכל דבר וענין.

וכן סיפר רבנו החיד"א על רבו הגדול רבנו חיים בן-עטר בעל 'אור החיים', שהיה חזיר בכל ערב שבת קודש על הלכות עדות ב'שלחן ערוך', כדי שידע כיצד להעיד כראוי על פי ההלכה והיות עד כשר ונאמן. כל כך פעלה הכנתו הטהורה, עד שבשעה שהיה נוטל את הכוס לקדש, היה מתמלא ברגשי אהבה שלחבת קודש עצומה, עד שנכנסים היו הרהורי תשובה בלבבות השוהים במקום.

שותף - מה שיעשה נעשה

טרם נסיים לעסוק במהות העדות הנאמרת בקידוש, נספר כיצד התייחס הרב הקדוש רבי שלמה מזוועהיל זי"ע כבכור ראש וברצינות לדברי חכמינו שאמרו שהאומר 'ויכלו' נעשה שותף לבורא בבריאת שמים וארץ.

סיפר משמשו בקודש, הרב החסיד רבי אליהו ראטה זצ"ל, שבכל ליל שבת קודש היה רבי שלמיקה מהלך בחדרו אחוז שרעפי קודש, ואיש לא ההין לגשת אליו בשעה סמיכה, וכן היה מהלך הלך ושוב ביראה עצומה ואומר: "הנה הולכים אנו להיות שותפים עם הבורא במעשה בראשית".

והיה רבי שלמיקה מבאר, שזמן אמירת הקידוש הוא עת רצון מיוחדת, שהרי דין הוא שלכל שותף יש חלק ממשי בעסק. אם כן, בהיותו שותפים עם הבורא כביכול, הרי זכות היא בידינו לבקש בקשות מאתו יתברך ולדרוש ככל אשר נחפץ.

אכן, מסופר שבזמן שהתקרב הגרמנים הרשעים ימח שמם לגבולות ארץ ישראל בעת מלחמת העולם השנייה, וניסו בכל כוחם לפרוץ את הגבול דרך מצרים, הפחד והחרדה אחזו בישוב היהודי בארץ הקדש. באותה תקופה, בבוקרה של אחת השבתות, באו כמה יהודים אל רבי שלמיקה להשיח בפניו את דאגתם ולבקשו שיחיש ישועה בכח צדקותו.

אמר להם רבי שלמה: "אין לכם מה לדאוג כלל, הרי בפסוק נאמר (ישעיה יא ט) 'לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדש'. אמנם אם באמת היה מקום לדאגה, ראוי היה שתודיעוני בליל השבת קודש הקידוש ולא תמנינו לשבת בבוקר, שהרי כל האומר 'ויכלו' נעשה שותף לקדוש ברוך

הוא במעשה בראשית, ואם כן, יכול הייתי בזמן השותפות לבקש מן השותף, הוא הבורא יתברך, שישיע את עמו, ולפעול ישועות כפי הצורך..."

הרי לנו שלא רק לענין העדות התייחסו צדיקים כפשוטה ממש, אלא גם השותפות' שבמעשה שמים וארץ אינה כמליצה בעלמא, ואם אמרו חכמים שנעשה שותף, הרי זה שותף במלא מובן המלה.

המודש במוש

אמנם מצאנו בעוד מקום שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (שם י.) שיכול אדם לזכות להיות שותף עם הבורא: "כל דין שדן דין אמת לאמתו, אפילו שעה אחת, מעלה עליו הכתוב כאלו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית".

כיצד יכולים אנו באמירה קלה שכזו להיות שותפים בכל מעשה בראשית, שהוא אינו בר השגת אנוש כלל וכלל.

כדי לחדד את השאלה נמחיש ונצייר בדעתנו עסק גדול ועצום, שרבות עובדים פועלים ועמלים בו שעות רבות בכל יום והרבות מלאכת בעל הבית, ופתאום יבוא אדם מן השוק ויספר בשבח בית המסחר ויעיד על טיבו. וכי על ידי זה יזכה להחשב כשותף?

מי שהיטיב לבאר את התמיהה הוא רבנו חיים בן-עטר זי"ע בפרושו 'אור החיים' הקדוש לתורה (בראשית ב.א), שכתב בלשונו הזהב: "מי שמע כזאת שיבא אדם וישתתף בדבר שכבר נגמרה מלאכתו? אין אחר מעשה כלום, תדע מה תעשה, 'וקמת' ונראה בדבריו שהקשו לו שני דברים: ראשית יש להבין במה נתייחדה אמירת 'ויכלו' על פני מצות אחרות, שביניהן ראוי שנקבל שכן כה רב ונצח?"

ועוד, אף אם ניטיב לבאר מעלתה וחשיבותה של אמירה זו, מכל מקום, כיצד במציאות נתן להחיל שם 'שותף' למי שלא נתן ידו בדבר במשך זמן עשיתי? הלא לאחר שכבר נעשה, אין אחר מעשה כלום! תמיהות אלו מיושבות על ידי בעל 'אור החיים' על פי 'יסוד גדול ונשגב, אשר מקורו בזהר הקדוש':

מסודות אמונתנו כי 'ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ', והוא העיקר הראשון משלשה עשר עיקרי האמונה שתיקן רבנו הרמב"ם: "אני מאמין באמונה שלמה שהבורא יתברך שמו הוא בורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים".

במושכל ראשון נראה כי עשייה אחת היתה בששת ימי בראשית, ומכאן ואילך עולם כמנהגו נוהג והולך כפי מתכונתו שנקבעה בו בבריאה הראשונה בששת הימים.

אך האמת תורה דרכה על פי המובא בספרים הקדושים, שלא כך הדבר. אלא, כל בריאת העולם בששת ימי המעשה לא נעשתה אלא לשבוע ימים, ומכאן ואילך, בכל שבת ושבת מתחדש השפע האלקי לששת ימי המעשה הבאים. ושלמות ההתחדשות היא כפי שיושבי תבל שומרים את השבת: אם משמרים ישראל את השבת כהלכתה, מתקיים העולם כתיקונו בצורה הראויה, ואם חלילה לא ישמרו אותה כנדרש, אז יקרה להפך, חלילה.

כך היה עוד בטרם יתנהג התורה. בכל הדורות היו צדיקים יסודי העולם, כאדם הראשון, אברהם ומתושלח, נח ושלם ועבר, שמרו על מצות התורה על אף שלא נצטוו, הקפידו כולם לשמור את השבת, ובכך הביאו קיום ועמידה לעולם כולו מדי שבת בשבתו לששה ימים נוספים.

אם כן, כשנאמר בעשרת הדברות 'כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ', אין

השיב המשמש: חס וחלילה, הלא רואים עלי כמה אני בריא בשר, אדרבה הדברים הקשים עוד עזרו לי כי נהפכו לברכות.

הענין והדין הישירות והאבהות

על הפסוקים (דברים יז ט-טז): 'כי ילא ממך דבר למשפט בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבת בשעריך וקמת ועלית אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו, ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט', פירש הר"ק האביר 'יעקב' זיע"א שיש בו רמז על ענין 'תשבי יתרץ' קושיות ואיבעיות' לעתיד לבוא, אלא שהוסיף שמלבד אליהו הנביא יהיו עמו גם משה רבינו ומשיח צדקנו.

ואלו דבריו בספרו 'פתוחי חותם': אפשר לרמוז, הדנה ידוע שהדבר שנתקשו בו האמוראים הניחו אותו בלשון 'תיקו', ומלת 'תיקו' ראשי תיבות: 'תשבי יתרץ' קושיות ובעיות, דהיינו, עד שיבוא אליהו עם משיח צדקנו במהרה בימינו אמן ויתרץ הכל, והכי נמי כמה מחלוקות בין התנאים ובין האמוראים וכשיבוא אליהו יפרש הכל.

והנה אף על פי שאנו אומרים שאלהיו יפרש, לא הוא לבדו, שהרי אליהו הוא תלמידו של משה, ואם משה אינו יודע, אליהו מניין לו. משה פשוט הוא, שעל ידי משה ואליהו ומשיח צדקנו יתפרש הכל. ואפשר דלזה רמז משה רבינו עליו השלום כי 'יפלא ממך דבר למשפט' ויש צדדין לכאן ולכאן, תדע מה תעשה, 'וקמת' ועלית, מלת 'ועלית' גימטריא 'תיקו'. והכי פרושו: דהיינו 'וקמת ועלית', הוקים דבר שנתקשית בו ב'תיקו', דהנה 'וקמת' אותיות 'תקום' [-לשון קיום]. והכי קאמר: 'תקום תיקו'. והנה גם כן 'תיקו' הוא תרגום של 'תקום', וחזור ודרשה כפשטה: תדע, אימתי יתברך לך הדבר שנתקשית בו, עד שתקום ותעלה אל המקום אשר יבחר ה' אלהיך בו, דהיינו, כשיבוא משיח צדקנו במהרה בימינו אמן ויקבץ נפוצותינו אל בית קדשנו ותפארתנו, אז באותה שעה 'ובאת אל הכהנים הלויים', הם משה רבינו עליו השלום ואליהו זכור לטוב, 'וגאל השופט אשר יהיה בימים ההם' הוא משיח צדקנו, 'ודרשת והגידו לך את דבר המשפט'.

על חידושו המופלא של רבינו, שלפני גם משה רבינו יתרץ קושיות ואיבעיות יחד עם אליהו הנביא, יש להעיר מדברי הרב הקדוש רבי לוי יצחק מברדיטשוב זיע"א, בספר 'קדושת לוי' (ליקוטים), אשר דדקדק ושאל מפני מה לא הא משה רבינו זה שיתרץ קושיות ואיבעיות: ובהשקפה ראשונה יש לדקדק, הא זה יהיה הכל אחר ביאת הגואל במהרה בימינו אמן, ולמה יתרץ אליהו הקושיות.

וביאר שם בהרחבה שקביעת ההלכה היא לפי מה שחי באותו הדור ויודע את ענייניו: והנה מי יכול להבחין זאת באיזה מדה צריך זה העולם להתנהג שיופסק הלכה כמותו, מי שהוא בחיים והוא בזה העולם הוא יודע באיזה מדה צריך זה העולם להתנהג, אבל מי שאינו חי אינו יודע כלל באיזה מדה צריך זה העולם להתנהג בו, והנה אליהו הוא חי וקיים, ולא טעם טעם מיתה והוא תמיד בזה העולם, ולכן הוא יפשוט הקושיות ואבעיות, כי הוא יודע באיזה מדה צריך העולם להתנהג.

ושמא אין זה סתירה, כי יש לומר שאלהיו הנביא הוא יהיה העיקר, ולכן זה נקרא על שמו 'תשבי יתרץ', אלא שמשה רבינו

ומשיח צדקנו יהיו אתו עמו בבית דין, ויחדיו יכריעו ויתרצו קושיות ואיבעיות.

כאשר נפטרה בתו של הגאון האדר"ת - רבי אליהו דוד רבינוביץ תאומים זצ"ל, בקיצור ימים ושנים, התנחם והתעודד בלימוד התורה הקדושה, אולם רעיותו הרבנית מייאנה להתנחם.

פנה אליה האדר"ת ואמר לה: את בוכה, משום שלא למדת מימייך גמרא, ואת נבוכה מכך שאינך יכולה להסביר לעצמך מדוע עשה ה' לנו ככה, אכן מי שלמד גמרא יודע שלפעמים נשארים בקושיא, לא לכל קושיא יש תירוץ ולא כל דבר אפשר להבין בשכלנו הדל, מי שלמד גמרא יודע כי הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, וגם אם בנקודה זו או אחרת איננו יכולים להבין את פשר הנהגתו יתברך אין בכך כדי לערער את שלוות נפשנו חלילה, וכמו שאומרים 'תיקו' הוא ראשי תיבות: 'תשבי יתרץ' קושיות ואיבעיות, וגם על סוגיא שלנו יהיה תירוץ כשיבוא אליהו הנביא במהרה בימינו אמן.

מורא רבך

בספר 'אביר הרועים' (אות עא) הובא: שמעתי מידידי הרב החסיד רבי יצחק מנחם משעלץ, ששמע מדודו רבינו הקדוש בעל 'אבני נזר' מסוכטשוב זצ"ל בשם החוזה הקדוש מלובלין זיע"א, שאמר על חמיו הקדוש הרבי מקוצק זצ"ל שהוא מנוטרי הברית.

והיה קשה לו לרבינו הקדוש זצ"ל, שהרי הובא בזהר הקדוש, דמאן דנטיר להאי את קיימא מלכו אתגטר ליה, ואיה המלכות של הרבי מקאצק, והשיב לתרץ על פי דברי חז"ל בפסוק (דברים יז ט) 'שום תשים עליך מלך, ודרשו 'שתהא אימתו עליך'. והאימה באמת היה בקאצק, כנודע שכל מי שנכנס לחדרו, יהיה מי שיהיה נפל עליו פחד ואימה גדולה שאין לשער. וסיים, שאף שהוא היה חתנו והיה רגיל לראותו תמיד בכל זה בכל עת שראה אותו היו שערות ראשו זקופים ועומדים עליו מחמת הפחד שהיה נופל עליו.

ומעשה נורא המספר בספר 'שבחי הבעל שם טוב' (אות לא):

חלש ידוע-חלי היה המגיד הגדול רבי דב בער מוויטש זי"ע כל ימיו, ועל כן, יחדו לו בירכתי בית מדרשו של רבו אור שבעת הימים - רבנו הבעל שם טוב, חדר קטן לתפילה.

פעם, ביום טוב ראשון של פסח, כנס הבעל שם טוב הקדוש אל החדר הקטן על מנת ללבוש את ה'קיטל' - המלבוש הלבן, שנוהג שליח הצבור ללבוש בתפילת טל, כשכלו אחוז שרעפים בדבקות נוראה.

כשלבש הבעל שם טוב את הקיטל, התקמט הקיטל על כתפיו, אך ברוב דבקותו לא הבחין בכך. שלח המגיד הקדוש את ידו ואחז בקיטל על מנת לישר את הקמט, אך בו ברגע שנגע בבגד החל כל גופו לרעד ככעוית.

ביתנים יצא הבעל שם טוב מן החדר, ללא ששם לבו למתרחש, והמגיד נותר בחדר כאשר גופו רועד. נאחו המגיד בשולחן כדי לעצור את הרעדה, אך השולחן התחיל לרעוד עמו... עד שהתפלל לבוא שיקח ממנו את הרעדה, מפני שאין בכוחו לסבול אותה.

עוד מסופר בשם הרב הקדוש רבי דוד פורקס, שפעם אחת התפלל הבעל שם טוב על אם הדרך בבית אחד, ובכותל השני עמדו חבית מלאות תבואה והיו רואים שהתבואה רועדת.

תפילה פנינים וערגליות בעניני עבודה שבלב זו תפילה

התפילה על צער השכינה

שכינה מה לשון אימה

סגולה נפלאה לקבלת התפילות גילו לנו הצדיקים, שעיקר כוונת האדם בתפילתו תהא להקים את השכינה ולתקן את העולמות העליונים, ועל ידי זה יושפע למתפלל שפע ברכה, בני חיי ומוזני.

מקור הדברים נמצא בדברי אור שבעת הימים רבנו הבעל שם טוב הקדוש ז"ע, כפי שהביא נכדו הרב הקדוש רבי משה חיים אפרים מסדילקוב ז"ע בספרו 'דגל מחנה אפרים' (פרשת בשלה), כי כל הסיבה שבאים יסורין על אדם רחמנא-לצלל, היא מחמת שיש חסרון דומה בשכינה, ואין היחוד בשלמות, ועל כן ה' יתברך שולח עליו יסורים, כדי לעוררו להתפלל על חסרון השכינה.

השכינה היא כינוי לאורו יתברך הניכר מצד פעולותיו בארץ. כל יהודי הרי הוא כאיבר מאיברי השכינה. תפקידו בעולם הוא לגלות את אורו יתברך על ידי קיום התורה והמצוות, ועל ידי כך הוא גורם עליה לשכינה וכן גורם ליחוד הקדוש ברוך הוא, כלומר עצמותו יתברך, עם אורו, היא השכינה.

באם חלילה חטא האדם, הרי גרם בכך הסתר לאור האלקי ופרסו מהקדוש ברוך הוא, ונמצא שהחוטא גרם חסרון כביכול בשכינה הקדושה. אשר על כן נדרש ממנו לתקן חסרון זה על ידי שישים מגמתו בתפילתו על צער השכינה ויחודה.

בדומה לכך, כשאדם מישאל שרי בשער, אף השכינה מצטערת כנגדו, כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה במשנה (סנהדרין פ"ו מ"ה): "בשעה שאדם מצטער, שכינה מה הלשון אומרת? קלני מראשי קלני מזרועי". כל זאת משום הטעם האמור, שהיהודי הוא איבר מאיברי השכינה.

ודעת לגבול נקל, כי כשם שהאדם משפיע במעשיו וביסוריו על השכינה, כך השכינה משפיעה עליו.

לפיכך מי שבאו עליו יסורים, יראה לשים לגד ענינו בעיקר את צער השכינה, ויתפלל למענה, למלא חסרונה וליחודה; וכשהיא תתחנן ויתתרפא, ממילא גם הוא יתקן חסרונו ויזאל מצרתו ושב ורפא לו, והיתה להם שמחת עולם.

על כך רומז הפסוק (שמות טו כו) 'כי אני ה' רפאך', שתהיה בחינת 'אני' שהיא השכינה, עם ה', כלומר, שיתייחד כביכול הקדוש ברוך הוא עם השכינה, וממילא יתקנו כל הדינים ויסתלקו ויתבטלו מעל האדם כל היסורים, בבחינת 'רופאך'.

ורמז נאה נתנו בזה בכתוב (ישעיה סג ט) 'בכל צרת לו צר'. ישנן מלים שעל פי המסורת הן נכתבות בספר התורה באופן מסוים, אולם אופן קריאתן שונה, ענין זה מוכר כקרי וכתבי.

גם כאן, לפי המסורת כותבים 'לא', אבל הקריאה היא 'לו', מכאן ששתי המשמעויות נכונות - בכל צרתם של ישראל, אף לו יתברך צר כביכול. אמנם, האדם הנבון שמבין זאת ובעת צער מתפלל על צער השכינה, על ידי כך הוא ניצול מן הצער, ומתקיים בו: 'לא צר'.

וכן מצינו ביצחק אבינו עליו השלום, שהיו כל מגמתו ורצונו וכוונתו רק למלא את

החסרון שישנו כביכול בשכינה הקדושה. וזהו שנאמר בו (בראשית כה כא) 'ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו, כי עקרה היא', שהתפלל למען השכינה העומדת לנוכח אשתו, 'כי עקרה היא' - השכינה, מחמת שישנו חסרון בגלוי כבוד ה' בעולם ופירוד בין הקדוש ברוך הוא והשכינה. ועל ידי תפילתו נפקדה ממילא גם רבקה אשתו.

וכן רבקה, כאשר התרוצצו הבנים בקרבה, ידעה והבינה שצער זה - צער השכינה הוא, ולכן אמרה 'אם כן למה זה אנכי?' (שם פסוק כב), כלומר, למה זה אביט על אשר אני בצער למטה, ויותר טוב שאביט על השכינה הקדושה שגם היא שרויה בצער. ולכן 'ותלך לדרוש את ה' - לתקן כבוד ה' יתברך שמו.

וכן ביארו בפסוק (במדבר יב יג) 'אל נא רפא נא לה', שתבת לה' רומות לשכינה הקדושה, ועל כן חזר משה פעמים על תבת נא, בפעם הראשונה כיון על השכינה הקדושה ובשנית כיון על מרים אחותו.

ועל דרך זו נאמר (תהלים קו יג) 'ויועקו אל ה' בצר להם', 'אל ה' היינו על ה', כלומר לתקן את כבוד ה'. ועל ידי כך נתקבלה תפילתם ו'ממזקותיהם וישיעם'.

והכלל, כי כל מקרה ופגע חלילה, דוגמת מצוי בשורש הדבר ההוא למעלה. ועל זה אמרו חכמינו במשנה (אבות פ"ב מ"א) "דע מה למעלה ממך", והרמז בזה, אם תרצה לדעת מה למעלה - תראה ותדע זאת 'ממך', על ידי שתסתכל על עצמך. ונבון דבר יראה לתקן הדבר בשרשו, וממילא יתקן הכל למטה.

עמו אנכי בצרה

ועל פי מאמר חכמינו על צערה של השכינה כאשר אדם מישאל שרי בשער, ביאר הרב הקדוש רבי יעקב יוסף הכהן מפולנאה ז"ע בספרו 'תולדות יעקב יוסף' (בשלה ד"ה בפסוק ופרעה הקריב) את הכתוב (תהלים קיח ה) 'מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה', כי כאשר אדם בצער אל יתפלל על צער, אלא על צער השכינה הנגרם מחמת צער, ובדרך זו תבקע תפילתו את כל המסכים ולא יוכלו המקטרגים למנע ממנה לעבר, שכן אין הוא מבקש על צער אלא על צער השכינה.

זהו פירוש הפסוק 'מן המצר קראתי יה' - כאשר אני מתפלל עבור הקדוש ברוך הוא ובעבור צער השכינה, מתקיים בי 'ענני במרחב יה' - תפילתי מתקבלת.

הוסף הרב הקדוש רבי מנחם מנדל מוויז'ניץ ז"ע בספרו 'צמח צדיק' (חודש שבט), וביאר בדרך זו את מאמר הכתוב (תהלים לד ד) 'גדלו לה' אתי וגרוממה שמו יחדיו'.

אם עקר תפילתו של אדם היא מחמת צער השכינה, אזי כיון שה' אתו, וזכה הוא לגרוממה שמו יחדיו ולשפע רחמים וחסדים.

ורמז ש בראשי התבות של הפסוק (תהלים צא טו) 'עמו אנכי בצרה' המלמד שהקדוש ברוך הוא כביכול מכניס את עצמו בצערם של ישראל, כי אותיות אלו עולות בגימטריא שבעים ושלוש כמנין תבת 'חכמה'. לומר שחכמה יתרה יש בתפילה למען צער השכינה, שעל ידי כך זוכים לישועה.

מתוך כושר ראש

יסוד זה, שעל האדם לבקש עבור צער השכינה הנגרם מחמת צערם של ישראל, ולא לבקש עבור עצמו ועבור צערו השמי, חזר ונשנה רבות בספרי רבותינו הקדושים צדיקי החסידות, תלמידי מרן הבעל שם טוב הקדוש, וכתוה תגן עלינו. וכפי שכתב הרב הקדוש רבי יעקב יוסף הכהן מפולנאה בספר 'תולדות יעקב יוסף' (פר' עקב ד"ה מצוה), כי כאשר מכוון האדם למען צער השכינה - מיד נענה!

וכה פירש המגיד הקדוש רבי מנחם נחום מטשרנוביל בשם רבו המגיד הקדוש רבנו דב בער ממזריטש, בספרו הקדוש 'מאור עינים' (פר' נשא ד"ה א"י ותחלה נבאר), את מאמר רבותינו במשנה (ברכות פ"ה מ"א) "אין עומדין להתפלל אלא מתוך כושר ראש":

העומד להתפלל, אל יבקש ויכוון לצורך עצמו ועל צערו הפרטי, אלא יתפלל על 'כושר ראש' - צער השכינה המכנה בפי חכמינו כושר ראש, כפי שאמר התנא רבי מאיר שבשעה שאדם מצטער, שכינה אומרת כביכול קלני מראשי קלני מזרועי, וכפירושו של רש"י הקדוש (ברכות מה.) "כמו שהאדם שיע עיף ואומר: ראשי כבד עלי, וזרועי כבד עלי".

ולא לתנן נקטו חכמינו ז"ל בלשון 'קלני מראשי קלני מזרועי', שכן כל חלק מצרכי האדם, כמו רפואה ופרנסה, נקרא כביכול איבר לשכינה, וכאשר חסר ליהודי אחד הדברים שהוא זקוק להם, הרי כביכול חסרה השכינה איבר אחד.

כאשר מבקשים ומתפללים על אותו חסרון, ש להתפלל על צער השכינה ועל הפגם שנוצר מכך בבחינתו בשמים, ולא על החסר שיש לו לאדם בעולם התחתון. ועל ידי התפילה על החסרון שקיים בעליונים, הבוקעת לו המסכים וחומקת מהמקטרגים ופועלת את פעולתה, זוכים לתקן את אותו חסרון שהוא כעין איבר לשכינה, ועל ידי התיקון זוכה האדם להשלמת החסר האיש שלו בדבר זה, כי התחתונים מכונים כנגד העליונים.

לאור האמור, מגלה לנו המגיד הקדוש מטשרנוביל את סודן של רפואותיו הפלאיות של רבנו הבעל שם טוב:

ידע הבעל שם טוב הקדוש את שרשם של המחלות והנגעים ברוחניות וכנגד איה איבר רוחני מכונים כל מחלה ונגע, ועל ידי יחודיו הקדושים לתקן ולהשלים חסרון זה בשמי-מעלה, נרפא הנגע בגופו של האדם המכון כנגד העליונים.

אזי להם לבנים שגורו מעל שולחן אבותם משל נפלא בענין המשיח הרב הקדוש רבי שמחה בונים מפשיסחא, וכתוה תגן עלינו: היה היה מלך גדול, אדיר וחזק, ולו בן יחיד.

אהב המלך מאד את בנו ופינקו בלי גבול; כל שעלה בדעתו - קיבל, מעולם לא יסרו אביו ולא חנכו בשבט מוסר.

כמוכב, חינוך קלוקל זה נתן את אותותיו בהתנהגותו ובאישיותו של הנסיך, והוא גדל לנער מרדן ומחוצף. בכל הזדמנות המרה את פי אביו והציק למחנכיו, עד שמירר את חיי ממש.

באחד הימים הגדיש הנסיך את הסאה, כאשר עולל תעלול מבניש כל-שהוא שפגע באביו המלך פגיעה קשה ביותר.

הבין המלך שעליו לשים קץ למצב נורא זה, וגמר בדעתו לשלוח את בנו לגלות במדינה רחוקה, שם - תחת עלו של שלטי קשה ורודן, ילמד הנסיך הסורר כיצד יש להתנהג.

עוד באותו היום נשלח הנסיך המרדן לאותה ארץ רחוקה, מצויד במזוודה

קטנה ובה מעט בגדים וציודה לדרך. לא קלה היתה הגלות. בארץ מוצאו התעלמו ממנו לחלוטין, לא נשלחו עבורו אף לא חבילה אחת או מכתב, והוא נשכח מלב. נעליו בלו, בגדיו נקרעו ומוזנו כמעט אול. היה עליו לעמוד קשה לפרנסתו, ולציית לחוקי המקום ולחוקי החיים - אם חפץ היה לשרוד.

אם בתחלה עוד זכר הנסיך את יחוסו ואת מוצאו הרם, השכיחו ממנו אט-אט שנים של חיים תחת ידו הקשה של השליט המקומי את מולדתו ובית אביו, אותם עזב בהיותו נער צעיר, וזכרונותיו הטשטשו בחייו המרים.

חלפו שנים ארוכות, והגעגועים בלבו של המלך גברו.

"זוכרים אתם את בני יחיד, אותו שלחתי לארץ גזרה?" שאל את אנשיו. "אולי הגיע הזמן להחזירו לארמון?"

לאחר התייעצויות, הוחלט שאחד מאנשי סודו של המלך ישים פעמיו לאותה ארץ רחוקה, ויתחקק אחר עקבותיו של הנסיך. אם יראה שעוד נותרו בן האובד געגועים ורצון לשוב לארצו - ישיבו בכבוד גדול, ואם לאו - ישוב כלעומת שבא...

נסע האיש למדינה ההיא, ותר אחר הנסיך לשעבר.

לאחר מאמצים מרובים נמצא הנסיך בבית מרוז, שם בילה בחברת שיכורים גסים ופוחזים, המכילים את זמנם בשתיית משקאות חריפים ובקטטות ותגרות-ידים. בקושי רב הצליח השליח לזהות את הנסיך האובד בין הדמויות הגסות שבבית המרוז.

הנסיך האצילי היה לשיכור גס-רוח ככל הנבערים שסביבו, ובהתנהגותו לא היה כל זכר לעברו המפואר.

ניסה האיש לקשור שיחה עם הנסיך; אולי כאשר יראה וישמע את דרישת השלום מאביו, יתעוררו בו הגעגועים לעברו המלכותי.

"התכירני?" פנה בשאלה לנסיך. הלה הביט בו לרגע ארך, ואז פרץ בקריאה: "בודאי! אתה מקורבו של אבי המלך!"

לבו של השליח התרחב משמחה: "כמה שמח אני שזכר אתה את אביו! אביו שלחני הנה למסור לך דרישת שלום מאתו. האם יש לך בקשה כל-שהיא ממנו?"

"הו", שמח הנסיך, "באת ממש בזמן הנכון! תגיד בבקשה לאבי, שאם ישלח לי זוג גרבי-צמר חמים ונעלים טובות ללא חורים, יהיה זה ממש דבר בעתו!"

הרי אתה רואה שקר פה מאד, ואני הולך יחף כי אין לי כסף לקנות נעלים וגרבים..."

ולפני שהספיק השליח ההמום להגיב, הרחרר הנסיך לרגע והוסיף: "בעצם, תגיד למלך שכלל לא היה מזיק אם הוא היה שולח לי גם כמה בקבוקי יין-שרף בשביל להחיות את נפשי..."

סיים הרבי רבי בונים את המשל, נאנח ואמר: "ראו את הנסיך הזה עד כמה הוא נהיה מגושם!"

במקום לומר לשר: אגא, קח אותי הביתה אל אבי ותחזיר אותי לארמון - מבקש הוא גרבים, נעלים, וכמה בקבוקי יין-שרף... והנמשל הוא - אנו עצמנו...

בני ישראל שרויים בגלות המרה והקשה הזו בעוונותינו הרבים כבר אלפים שנה. ומה אנו מבקשים?

גשמיזת! פרנסה... נעלים, גרבים, בקבוקי יין...

הן אם היינו צועקים ומתחננים על גלות

המשך בעמוד ד'

הכוונה למאורע היסטורי שהיה ואינו עוד, אלא בכל שבוע מחדש הקדוש ברוך הוא מחדש את בריאת השמים והארץ ולשנה ימים נוספים בזכות שומרי השבת.

בזה נבין עומק דין פיקוח נפש שדוחה שבת, כפי שדרשו חכמינו ז"ל במסכת שבת (קנא:) להתיר מצד הסכנה של 'חלל עליו שבת' אחת כדי שישמור שבתות הרבה, שכן עצם שמירת השבת היא המקיימת את העולם, ועל כן ראוי לאיש ישראל העתיד לשמור שבתות הרבה שיחללו בעבורו שבת אחת.

נמצא לפי זה, שבעת שיהודי אוחד גביע בידו, אומר 'ויכלו' ומקדש את השבת, ומעיד על בריאת שמים וארץ וכל היקום כולו שנעשה על ידי הבורא בלבד, ומתקיים העולם לששה ימים מחדש על ידי כך, ובמאמרו מחדש הבורא את מעשה בראשית, כיון שלולא שמירת השבת שעל ידו לא היה כל קיום לעולם.

אין ספק שאדם כזה, השומר את השבת, שותף הוא במעשה בראשית, ואין לו שותף גדול ממנו, שעל ידו עומד העולם על תמיכתו לשבוע נוסף.

ואכן, מעולם לא פסקה שמירת השבת מ ישראל, ובכל הדורות הקפידו בני ישראל לשמור את השבת ולכבדה באמונה ובדבקות, ובכך קיימו את העולם במשך כל אותו השנים שעברו מבריאתו ועד עתה, עד כדי שנחשבו כשותפים לבורא במעשה בראשית.

רמז לעדות על בריאת העולם בכל שבת, כתב הרב הקדוש רבי נתן מברסלב ז"ע בספרו 'לקוטי הלכות' (לכות עדות הלכה א) על הפסוק (דברים יט טו) 'על פי שני עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר', שידוע שקיום כל העולם תלוי בעדות שני ישראל על בריאת השמים וארץ בידי הבורא.

לכן נצטוו בני ישראל בשלש מצות שהן נקראות 'אות' ומעידות על הבורא: תפלין, שבת וברית מילה. בכל רגע ורגע צריך האיש הישראלי שיהיה בו שתיים מהן, ככתוב 'על פי שני עדים יקום דבר'. לכן בימות החול מניחים תפלין, ויחד עם המילה הרי כאן שנים. אך בשבת, שהיא עצמה אות, אין צורך להניח תפלין.

וצער השכינה - אם היינו מתפללים שיתגדל ויתקדש שמייה רבא, היינו זוכים לישועה האמתית וממילא לא היה חסר לנו כלום!"

שבוה של מקום

במקום אחר (ויחי ד"ה יח) העמיק חקר הרב הקדוש רבי יעקב יוסף הכהן מפולנאה ז"ע בעל 'התולדות יעקב יוסף', על פי מה ששמע ממורו הבעל שם טוב הקדוש בבאור הפסוק (בראשית מד יח) 'ויגש אליו יהודה ויאמר בי אדני'.

שתי שיטות מצאנו בדברי חכמינו (ע"ז ז:), האם על האדם להקדים תחלה את שאלת צרכיו, או את התפילה ואת שבתו של מקום.

לדעת רבי אליעזר, תחלה ישאל צרכיו ואחר תתפלל, שנאמר (תהלים קב א) 'תפלה לעני כי יעטף ולפני ה' ישפך שיחו'. תחלה בקשות העני, ולאחר מכן שיחה שהיא התפילה. ואלו רבי יהושע אמר, שתחלה יש להתפלל ורק לאחר מכן לבקש צרכיו, שנאמר (שם קמב ג) 'אשפך לפניו שיחי, צרתי לפניו אגיד'.

והסביר מרנא הבעל שם טוב הקדוש, כי אין מחלוקת בין התנאים הקדושים, אלא כל אחד מהם הציע דרך אחרת בתפילה, ומטרת שניהם זהה.

אך תחילה עלינו להקדים יסוד חשוב בעניני האמונה על פי דברי הרמב"ן ועל פי הראב"ד בהקדמת פירושו לספר יצירה, שם המשיל את הספירות הקדושות שבאמצעותן, כביכול, ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו, לצורת הבנין שבונה הבנאי:

בזמן שבונה אדם בנין, משוקע הוא מכוחותיו בתוך הבנין גופו, וצורת הבנין שנבנה מקורה בבונה, אף שהוא נפרד ממנו. וזהו גם היחס של העולם הגשמי והחמרי שכביכול נפרד ורחוק מאד מאורו של הבורא, אל הקדוש ברוך הוא שבראו.

יחס דומה מופיע בדברי חכמינו (ב"ר כא ה), שהמשיגו זאת למין חגב הגדל עם לבושו. כך, הסביר אור שבעת הימים הבעל שם טוב הקדוש, הבורא יתברך הוא מקור העולם והוא המחיה אותו בכל רגע, אלא שהוא כביכול מסתר מאחורי לבושים אלו, שלאמתו של דבר - אחד הם עם יוצר העולם.

נמצא, אם כן, כי בכל צער ויסורים שעוברים על האדם בעולם הזה, ישנו ניצוץ קדוש מהבורא יתברך המחיה אותם, אלא שניצוץ זה מכסה ומוסתר על ידי לבושים שונים.

וכאשר האדם מבין זאת, ויודע שמאחורי הלבושים נמצא הקדוש ברוך הוא בעצמו, והניצוץ הקדוש מאתו הוא המחיה צרה וטרדה זו שנפלה עליו, ממילא הוא חושף את הניצוץ האלקי ופושט מעליו את הלבושים המסתירים, כיון שאין הם מצליחים לחצוץ בין האדם לבין הבורא יתברך.

גילוי זה גורם ממילא להסרת הצער והטרדה מעליו, כיון שהניצוץ האלקי מתגלה, והצער שנגרם עקב התמחויות מאחורי הלבושים בטל, כיון שנפשטו הלבושים.

על פי הקדמה חשובה זו, ביאר בעל 'התולדות יעקב יוסף' את דבריהם של רבי אליעזר ורבי יהושע ששנים הם, אלא שכל אחד מהם הציע דרך אחרת:

רבי אליעזר אמר כי יש להתפלל תחילה. כלומר, על ידי שמאמין שהבורא יתברך נמצא בכל מקום ועמו הוא בצרה, תתבטל הצרה, ואחר יוכל לסדר שבתו של מקום כראוי ברגע ובלא טרדה.

ואילו רבי יהושע אמר, כי על האדם לסדר תחלה שבתו של מקום, שהוא מלא כל הארץ כבודו, ושבתו של צר, וממילא ישים לבו שהקדוש ברוך הוא בעצמו נמצא עמו בצרתו, וכל הצרה מקורה מהניצוץ הקדוש המחיה אותה, וממילא יפטר ממנה. ולאחר שתוסר הטרדה מלבו, יוכל להתפלל אל הבורא

כדבעי, בלא מניעה.

על פי שיטת רבי יהושע, יתבאר הכתוב 'ויגש אליו יהודה':

כאשר ראה יהודה שהוא ואחיו נקלעו לצרה גדולה, פתח בשבתו של מקום ובהודאה - כרמוז בשמו 'יהודה' על שם ההודאה, ושם אל לבו שבכל צער יש ניצוץ קדוש מהבורא יתברך המחיה אותו, ורק לאחר מכן החל להתפלל: 'ידבר נא עבדך דבר באזני אדני'.

ואכן, תכף ומיד זכה לראות את הישועה, כאשר הלבושים שהסתירו את המשנה למלך הוסרו, ולעיניו נתגלה חסד ה' בדמות אחיהם יוסף הצדיק.

דומעתה על לחיה

בספרו 'עטרת ישועה' (ליקוטים) באר הרב הקדוש רבי יהושע מדזייקוב ז"ע, את הכתוב (איכה א ב) 'בכו בככה בלילה דומעתה על לחיה' אין לה מנחם:

מדוע בוכה כנסת ישראל בלילה, שהוא הגלות, זמן כה רב, ואינה נגאלת?

מפני ש'דומעתה על לחיה' - אין הם בוכים על צער השכינה וגלותה, אלא 'על לחיה' - על הפרנסה ועל המזונות שלועסים בלחיים, ועל כן 'אין לה מנחם'.

לעומת זאת, כתב הגאון הקדוש רבי צדוק הכהן מלובלין ז"ע בספרו 'צדקת הצדיק' (אות קלו), שהיודע וזוכר שהכל מאת הבורא יתברך, אף ההסתרות והרעות, ומכיר שאף הטובה מאתו, נחשב הוא בגדר 'כל המשתף שם שמים בצערו כופלין לו פרנסתו' (ברכות סג).

כלומר, כאשר אדם זוכה להארה שמימית והוא מבין ומרגיש כמה טוב מרעף עליו משמים, גם במצבים קשים שבעין בשר רגילה נדמים כמצבי מצוקה וקשי כלכלי, הוא חש לפתע כי כפלו את פרנסתו - עוד בטרם תפח ארנקו.

כאשר הוא מכניס את הבורא יתברך עמו בצרתו ויודע שהכל לטובתו, הוא מקל מעליו את משאו וזוכה לחוש רווחה ושלום.

אל נא קרב תשועה

אחר שהראינו לדעת מעט מחשיבות ענין זה ויסודיותו, בו האריכו צדיקי הדורות כולם, בלמדם אותנו עד כמה יש להצטער בצער השכינה, ולא לחשוב על צערנו האישי, עלולים אנו להרתע, וישנם אשר ידיהם עלולות לרפות לנוכח הדרישה הנתפסת כגבוהה וכשייכת לצדיקי הדור. ומה יעשה מי שטרם זכה להגיע לדרגה זו, ליכולת להסיח דעתו מצערנו האישי, ולבקש רק על גלות השכינה?

גם אותנו, פשוטי העם, לא הזניחו צדיקי החסידות, ומפורסם מאמרו של הרב הקדוש רבי לוי יצחק מברדיטשוב ז"ע, כי מאחורי כל רצונותיהם ומאוייהם הגשמיים של בני ישראל, מסתתרות תשוקות ורחניות. והן המניע האמתי לרצונותיהם, אף אלו הנראים כגשמיים ביותר. ומלציה מפורסמת היא משמו: 'רבונו של עולם, אם תקח את כל בקשותיהם ותפלותיהם של עמך בית ישראל ותסחט אותן - יצאו ממון ופרנסה שהם תמציית כל הבקשות...'

ואם תקח את הממון ותסחטנו - יצאו מצות ומעשים טובים אותם מקימים בני ישראל באמצעות הממון הדרוש להם.

אם כן, תכלית כל רצונות ישראל ותמציתם - המצות והמעשים הטובים!

באופן דומה האריך הרב הקדוש רבי משה חיים אפרים מסדילקוב ז"ע, להעמיד על תלו יסוד זה בו עסקנו, שיש להצטער בצער השכינה ולבקש רק עבור תקומתה. בספרו הקדוש 'דגל מחנה אפרים' (פר' וראר ד"ה עוד י"ל וגם א'): תחלה הקדים הצדיק הקדוש מסדילקוב לבאר יסוד חשוב: כידיע, התורה נדרשת בפנים ובאופנים רבים לאין-מספר, דרשות ורמזים רבים נאמרו ונדרשו בה, ואין קץ לכוננות ולפירושים הטמונים וגלומים בה.

דרשות וביאורים אלו, כתב בעל 'הדגל מחנה אפרים', ניתנו להדרש לפי בחינתם של צדיקי הדור ומדותיהם, ולפי דרכו של הדור. זאת על פי הנכתב בספרים קדמונים, שהשם המפרש נמסר להדרש בו כל דור לפי אותו הדור ולפי הנצרך לדור.

וכיון שכל התורה כולה היא שמותיו של הקדוש ברוך הוא, כמבואר בזוהר הקדוש (ח"ג עג), נמצא שהתורה גם היא נדרשת בכל דור ודור לפי אותו דור.

וכך הפליא בעל 'הדגל מחנה אפרים' לבאר ביחס לדור ולמדותיהם, כלומר, שליחי (שמות ו ה) 'וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אתם ואזכר את בריתי', ואלו דבריו:

בדורות שלפנינו, בימי אדוני אבי-זקני, זכרוננו לברכה לחיי העולם הבא, הוא מרן הבעל שם טוב הקדוש, אבי אמי, היה נדרש פסוק זה על יסודו של הבעל שם טוב כי הצדיקים שהם שליחי המטרונות, כלומר, כנסת ישראל שנמשלה למטרונה היא המלכה.

ועל פי היסוד שהתבאר בהרחבה על הפסוק 'בכל צרתם לו צר', כי כשבאים על הצדיק צרה וצער, הסיבה היא מכיון שיש כנגדם חסרון וצער רוחני לשכינה, ועל מנת שיעדו בעולם התחתון להתפלל על כך ולתקן חסרון זה, שולח הבורא יתברך צער זה על הצדיק, שיבין על ידי כך על מה עליו לבקש ולהתפלל.

וכאשר יתקן את החסרון הרוחני - ממילא יפטר גם מהצער הגשמי.

זו הכוונה שהצדיקים הם 'שלוחי דמטרונות', שהם נציגי כנסת ישראל הסובלים את הצער והיסורים על מנת שיעדו על מה יש להתפלל ולבקש ואיזה חסרון יש לתקן.

ורמזו רמזו הרב הקדוש מסדילקוב בפסוק בו מופיעות המלים 'אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אתם' - נאקת נוסתיון: 'אל נא קרב תשועה'.

כלומר, צועקים למען השכינה המכונה 'תשועה', השרויה בגלות ובמרחקים. וכיצד נזכרים בצער השכינה? 'אשר מצרים מעבדים אתם' - על הצדיקים באים צרות ויסורים, המצביעים על צער השכינה המצויה בגלות ובמעמקי הקלפות, וכאשר מתפללים על-כך, שומע הקדוש ברוך הוא את נאקתם: 'ואזכר את בריתי'.

והוסיף בעל 'דגל מחנה אפרים', שכך היה נדרש הפסוק בימי הצדיק המכונה 'בעל שם' זכר צדיק וקדוש לברכה ואנשי דורו, שהיו בוז המדרגה שלא להתפלל כלל על חסרון של עצמו, רק על חסרון השכינה כביכול.

אך בדורנו, שאינו במדרגה זו, דרש רבי משה חיים אפרים ביסוד זה את הפסוק באופן מעט שונה:

'אל נא קרב תשועה' - תשועת כל יהודי ויהודי לפי הצטרפותו, הזועק ומתפלל מפני צרותיו וצעריו 'אשר מצרים מעבדים אותו', אלו הם המצרים הגשמיים.

למרות זאת, מקבל הבורא יתברך את תפילתם וצועקתם, אף שהיא עבור עצמם.

זו הכוונה בפסוק 'וגם אני שמעתי', אף שבני ישראל אינם במדרגה לבקש עבור צער השכינה, 'אני שמעתי' זאת, כיון שבמעמקי לבבם נופשם צער השכינה הוא הזועק מקרבם, אלא שהם אינם מודעים לכך וסבורים שצרותיהם הגשמיים הם המצרות להם.

זו הכוונה בסיום הפסוק 'ואזכר את בריתי': הקדוש ברוך הוא זוכר את בריתו, היא השכינה. אף שבני ישראל בנאקתם אינם משימים את צרתה אל לבם, זוכר הוא את צער השכינה הטמון בתפילתם, וכאשר יתקן החסרון הרוחני וצער השכינה, יזכו גם בני ישראל למילוי חסרונם הגשמי.

